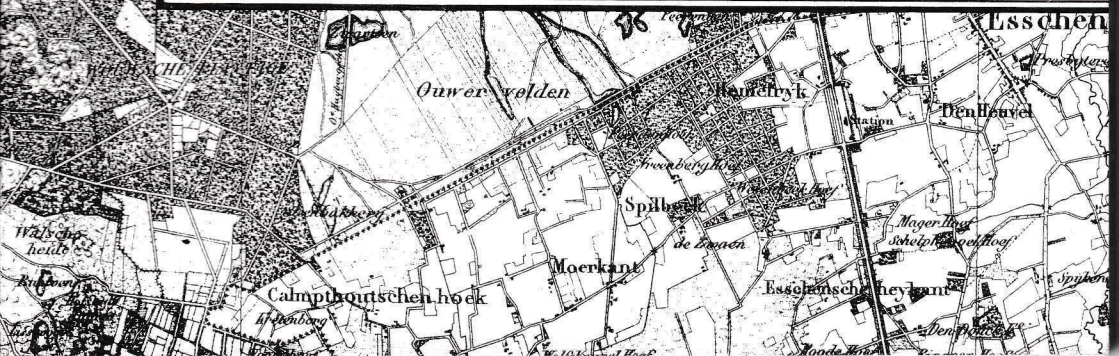

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

1 - '94

De grafsteen van George Carleton

Tegen de noordmuur van de kerk van Wouw staat een merkwaardige grafsteen met het volgende opschrift:

Here lies the body
of
the Hon. George Carleton
Colonel H.M. 44th Reg^t.
killed
leading the assault upon
BERGEN OP ZOOM
March 8th 1814
aged 33

(Hier ligt het lichaam van de hooggeboren George Carleton, kolonel van zijne majesteits 44^e regiment, gedood toen hij de aanval op Bergen op Zoom leidde, op 8

maart 1814, in de leeftijd van 33 jaar). De steen wordt vermeld in allerlei monumentenbeschrijvingen, maar meer opheldering dan de tekst van de grafsteen biedt, wordt in het algemeen niet gegeven. Het navolgende artikel is gebaseerd op literatuuronderzoek en op gegevens van het National Army Museum in Chelsea, Londen. 1)

Merkwaardig.

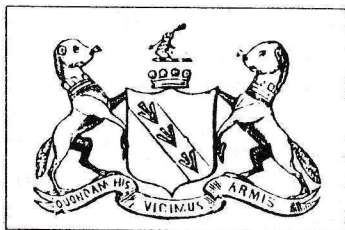
De steen is om meerdere redenen merkwaardig. Allereerst natuurlijk het feit, dat het een "oorlogsgraf" uit de napoleontische tijd betreft. Dit maakt de steen zometeen uniek, dan toch zeer zeldzaam (Zie naschrift redactie). Verder is het de enige grafsteen in Wouw, die nog bij de kerk staat. In de tijd van de begraafing (1814) lag de begraafplaats van Wouw nog rondom de kerk (letterlijk het kerkhof). Vanaf 1820 zijn er tekenen, dat het kerkhof vol begint te raken en in 1827 werd een nieuwe begraafplaats ingericht aan de Bergsebaan. 2) In 1910 werd de huidige begraafplaats aan de Doeldreef ingericht. 3)

In de loop van de tijd zijn alle graven van het oorspronkelijke kerkhof geruimd. 4) De merkwaardige, in een vreemde taal gestelde, steen van Carleton heeft men waarschijnlijk niet durven verwijderen. Blijkbaar is de steen wel verplaatst. 5)

Wie was George Carleton.

George Carleton was een afstammeling uit een oud geslacht van militairen. Zijn vader, Sir Guy Carleton, onderscheidde zich in de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog en werd daarom in 1786 tot baron van Dorchester benoemd. Hij had vier zonen, waarvan George de jongste was. De oudste zoon, eveneens Guy geheten, werd geboren in 1773 en stierf in 1793. De tweede zoon, Thomas, werd geboren in 1774 en stierf in 1794. De derde zoon, Christopher, werd geboren in 1775 en stierf in 1806. Hij was getrouwd en had een dochter, Maria, die in 1815 samen met haar moeder omkwam op

zee. 6) Zo blijkt George, hoewel hij slechts 33 werd, de langstlevende van de vier broers te zijn geweest! George Carleton werd geboren op 25 september 1781. Hij trouwde in oktober 1805 met Henrietta, dochter van Henri King, Esq. of Askham Hall.

Het wapen van Carleton, baron van Dorchester

George had een fraaie militaire carrière: Op 22 november 1798 werd hij luitenant bij het 9e Infanterieregiment, op 16 juli 1800 kapitein. Op 17 oktober 1805 werd hij majoor. Op 28 januari 1808 werd hij luitenant-kolonel in Canada. Spoedig daarna keerde hij terug en werd op 22 augustus 1811 benoemd tot luitenant-kolonel bij het 44e infanterieregiment. In de "army list" is geen aantekening gevonden van een benoeming tot kolonel, maar in de praktijk was het niet ongewoon om ook luitenant-kolonels aan te duiden als "kolonel".

Napoleon.

In het begin van de negentiende eeuw waren Engeland en Frankrijk verwickeld in een machtsstrijd. Napoleon had voor Frankrijk een groot deel van het vasteland van Europa, waaronder Nederland, bezet. Engeland had zich vrijwel alle Franse en Nederlandse koloniën toegeëigend. In 1810 was Nederland ingelijfd bij het Franse keizerrijk. De druk op Napoleon nam toe na zijn mislukte Russische veldtocht. In 1813 landden Engelse troepen op Walcheren. Van daaruit werd westelijk Brabant bestookt. In de winter van 1813/1814 waren er diverse schermutselingen bij Breda en Turnhout. Strategisch doel was de stad Antwerpen met zijn haven. Het

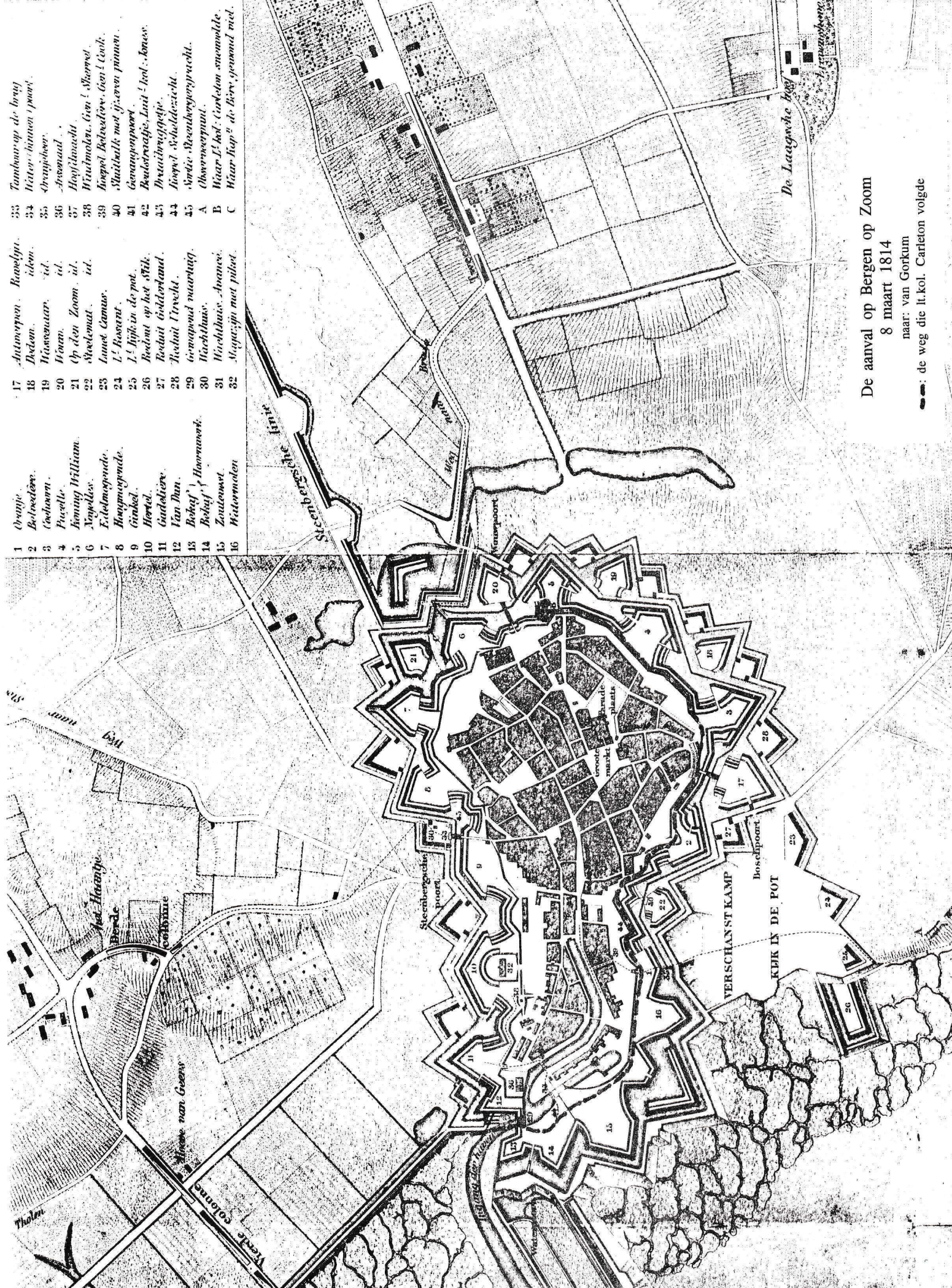
innemen van de vesting Bergen op Zoom zou daartoe een goede eerste stap kunnen zijn.

De aanval op Bergen op Zoom.

Van de aanval op Bergen op Zoom hebben we een gedetailleerd verslag, opgetekend door Van Gorkum 7), die als Nederlands militair uit het gevolg van de latere Koning Willem I, gedetacheerd was bij de Engelse troepen. Hij schreef zijn herinneringen aan die dramatische gebeurtenis in 1860, ruim vijfenveertig jaar na dato. Hij beschrijft het krijgsberaad, dat plaatsvond in het hoofdkwartier in Wouw, de verkenningsstochten, die hij maakt naar de vesting vanuit de herberg De Roskam (die toen blijkbaar al zo heette) over de bevroren vennen van de Herelse Heide.

De Engelse bevelhebber luitenant-generaal Sir Thomas Graham heeft de plannen voor de aanval keurig geheim kunnen houden. De Fransen in Bergen op Zoom, hoofdzakelijk bestaande uit veteranen en matrozen, hadden geen idee van de op handen zijnde slag. Het aanvalsplaan was als volgt: de aanval zou 's avonds om half elf plaats hebben. Er zouden ongeveer 4000 man aan het offensief deelnemen. Een kleine legermacht zou de Steenbergse poort aanvallen. De bedoeling was, dat de Fransen hun soldaten naar die plek zouden sturen, waardoor andere delen van de vesting onderbezet zouden zijn. Ondertussen zouden drie andere, grote legermachten vanuit verschillende richtingen oprukken en tegelijk over de Zoute Vest naast de Oranje Beer, op het front de Zoom en door de ingang van de haven aanvallen. Het tijdstip was nauwkeurig gekozen, omdat het dan eb was en de troepen die de haven aanvielen weinig last zouden hebben van het water. Bovendien vroor het al enige tijd stevig, waardoor de grachten dichtgevroren waren. Carleton leidde de colonne die vanaf de noordkant de ingang van de haven zou aanvallen.

Meteen bij de aanval ging het al mis. In plaats van om half elf, vielen er al om half tien de eerste schoten bij de Steenbergse Poort. De manoeuvre had wel succes:

1	Oranje	17	Antwerpen	33	Tambour op de brug
2	Batavien	18	Dalen	34	Water binnen poort
3	Coelven	19	Huizen	35	Oranje
4	Pucelle	20	Wien	36	Armen
5	Jonk William	21	Op den Zoom	37	Hagel
6	Vogel	22	Stekel	38	Wachmen, ten l. Schied
7	Edelmogende	23	Luit Camus	39	Hoepel, Betweten, ten l. Coel
8	Huizen	24	L. Rosent	40	Stadthuis met gieren pannen
9	Ginkel	25	L. Hijk in de pot	41	Gevingenpoort
10	Hortel	26	Recht op het stik	42	Bevelingpoort, Luit l. kol. Jonse
11	Gadelore	27	Recht volderland	43	Prachtigge
12	Van Dun	28	Recht Utrecht	44	Hoepel Schiedrecht
13	Bokst	29	Gemengd vuertuig	45	Vortie, Steenbergspracht
14	Bokst	30	Wachthuis		Chambrerpoort
15	Zouloew	31	Wachthuis, Anance	A	Waar l. kol. Carleton stroomde
16	Wittemen	32	Magazijn met pilot	C	Waar l. kol. de Bire, gevonden viel

De aanval op Bergen op Zoom
8 maart 1814
naar: van Gorkum
---: de weg die lt. kol. Carleton volgde

vrijwel het gehele garnizoen werd naar dat deel van de vesting gedirigeerd.

Ondertussen realiseerde Carleton zich, bij het horen van de schoten, dat de aanval te vroeg begonnen was. Hij viel zonder uitstel aan. Weliswaar was het tij nog niet zo laag als het een uur later zou zijn geweest, maar blijkbaar was het terrein wel begaanbaar. Hij sloop met zijn troepen, 1100 man sterk, langs de Tholense dijk (buitendijks, dus vrijwel buiten het gezicht van de bezetters). Vrijwel zonder tegenstand arriveerden ze bij de haven. Een gewapend vaartuig en twee kanonnen op de wallen, die de haveningang moesten bewaken, waren door de vijand verlaten zonder dat er een schot was gelost. Zijn troepen konden ongehinderd de vesting binnendringen. Carleton schreeuwde enthousiast: "First in Badajoz, first in Bergen op Zoom". 8) Ongeveer 250 man volgden hem langs de bastions aan weerszijden van de waterpoort. Zeshonderd man moesten de waterpoort bezetten.

De dood van Carleton.

Carleton drong aan het hoofd van zijn troepen steeds verder door over de vestingwerken aan de zuidelijke en westelijke kant van de stad. De Franse bewakers werden deels gedood, deels gevangen genomen. De rest dreef hij voor zich uit in de richting van de Boschpoort. Daar veroverde hij het wachthuis, liet een versterking achter om de valbrug neer te laten en trok verder in de richting van de Wouwpoort. Omdat hij her en der troepen had moeten achterlaten om belangrijke punten te bewaken, kan hij op dat moment nauwelijks honderd man bij zich gehad hebben. 9)

Terwijl hij optrok naar de Wouwpoort werd diezelfde poort van de andere kant uit belaagd door de tweede colonne, die echter om onopgehelderde redenen opgehouden werd. Vlakbij de Wouwpoort werd Carleton doodgeschoten. Blijkens de verslagen was hij op slag dood.

Het verdere verloop van de strijd.

Op het moment van Carletons dood stond het er voor de Fransen slecht voor: de Engelsen waren diep in de stad doorgedrongen. De Franse bevelhebber trof voorbereidingen voor de overgave, maar werd op het laatste moment door een van zijn officieren tegengehouden. Sommige Engelse soldaten hadden het bevel "strategische punten bezetten" op een wel heel merkwaardige manier geïnterpreteerd en bevonden zich in de kroegen van de stad. Door de dood van Carleton was de voorhoede van de binnendringers zonder bevelhebber komen te zitten. Daardoor konden de Fransen hen snel terugdrijven. Het Franse garnizoen hield aan de poorten stand en nog voordat de zon opkwam waren de Engelsen verslagen. Aan Engelse kant vielen 900 doden en gewonden en legden er 1800 de wapens neer. Aan Franse kant vielen 558 doden.

Slot.

Van Gorkum vermeldt, dat in de kerk van Wouw een plechtigheid met militaire eer gehouden werd ter ere van de Nederlandse kapitein De Bère, de schoonvader van Van Gorkum, die nabij de Wouwpoort viel. Hij is op het kerkhof van Wouw begraven. Zijn naam is later met die van vele Engelse slachtoffers, in marmer tegen een der muren van de kerk van Bergen op Zoom gebeiteld. Over de begrafenis van Carleton vermeldt hij niets.

En zo werd de aanval door de Franse bezetters afgeslagen. Bergen op Zoom bleef in Franse handen. Voor de loop van de geschiedenis zou het niet veel uitmaken. De coalitie-legers van Engeland, Pruisen, Oostenrijk en Rusland joegen Napoleon achterna door het noorden van Frankrijk en veroverden Parijs. In mei 1814 moest Frankrijk Bergen op Zoom, net als de rest van Nederland, verlaten. Napoleon werd verbannen naar Elba. In 1815 keerde hij terug naar Frankrijk, maar werd bij Waterloo definitief verslagen. Hij werd nu naar St. Helena verbannen, vanwaar hij nooit meer terugkeerde.

41
De onfortuinlijke George Carleton heeft dat allemaal niet meer mogen meemaken. Hij rust voor eeuwig in de Wouwse grond.

's Hertogenbosch, januari 1994.

Jos Cuijpers.

Noten:

1. Brief van 5 januari 1994, door Michael Ball, Department of Printed Books.
2. Frank Schijven: Grafmonumenten in Wouw, in: De Vierschaer 4 (1986), nr.2, p.41-63, zie pag.47.
3. Id.pag.49.
4. René Hermans: Grafsteen bij de St.Lambertuskerk, in: De Vierschaer 5 (1987), p.48. Dit artikel bevat een brief van A.van Woerkom met aantekeningen uit zijn dagboeken gemaakt tijdens de restauratiewerkzaamheden in 1946-1952. Bij het aanbrengen van een verwarmingsruimte tegen de oostgevel van het zuidertransept in de 19e eeuw zijn er graven verwijderd. Ook bij de restauratie op het eind van de 19e eeuw zijn er graven geruimd. Bij de restauratie in 1946-1952 zijn alle skeletvondsten verzameld in een graf nabij de huidige grafsteen van George Carleton. Waarschijnlijk waren er toen al geen grafstenen meer aanwezig.
5. Zie noot 4. Blijkens de aantekening van A.van Woerkom is in 1946-1952 onderzocht of George Carleton inderdaad bij zijn steen begraven was. Uit de funderingsresten van de steen bleek echter, dat deze reeds eerder verplaatst was.
6. Burke's Peerage 1859, p.311.
7. Gorkum, Jan Egbertus van: De bestorming der vesting Bergen op Zoom op den 8sten maart 1814, beschreven door Jan Egbertus van Gorkum, in Leven gepensioneerd generaal-majoor, Leiden, 1862.
8. J.W.Fortescue: A History of the British Army, Vol X, London 1920, p.39.
9. Zie noot 8.

Naschrift redactie:

De heer Cuijpers noemt de steen een oorlogsgraf uit de napoleontische tijd. Dit is niet helemaal correct, want de steen werd pas in 1897 geplaatst. Wij verwijzen de geïnteresseerde lezer naar het Monumentennummer 3/4-'90 van De Vierschaer waarin René Hermans op blz 174-178 aan de hand van berichten in 'De Grondwet' aangeeft dat de steen eerst in 1897 werd geplaatst.

